

ANTROPOLOŠKI ASPEKTI ISPOVIJEDI

Jakov Jukić

Svjedoci smo svesrdnih pastoralnih nastojanja da se oživi sakramentalni život vjernika. Crkva se zato vraća biblijskom shvaćanju sakramenata i želi ih izvući iz okamenjenosti i rutine u koje su zapali. Tako je i sa sakramentom pokore. Njega smo do jučer zvali ispovijed, danas pokora, sutra pomirenje, a u stvari ga pokušavamo s raznim naglascima približiti ravnodušnom i zaspalom kršćaninu. Uvjeren sam da će učinkovitost naših napora biti veća što sakrament pokore iskažemo više i specifično kršćanski, kao neko lice problema.

Ja bih međutim želio svu pažnju usredotočiti na naličje toga problema, dotično na njegovu antropološku dimenziju. Zacijelo, pokornik koji skrušeno prilazi vjernik je i kršćanin, ali prije i više od toga on je čovjek, ljudsko biće s bijedama i strastima, duboko ukorijenjen u svoja psihička određenja i društvene mehanizme ponašanja. Bit će stoga promašena svaka plemenitost koja grešniku pokušava donijeti kršćanski mir, a da prije toga nije osluhнула ljudske temelje njegova kršćanstva. Bilo bi to isto kao da netko želi biti svet, a nije još postao čovječan.

Mislím da smo se razumjeli; nije riječ o tome da svećenik bude sudac ljudskog srca i tako bolji ispovijednik, nego radije da pokuša vršiti svoju službu posrednika pomirenja u ozračju uvažavanja svega ljudskog u čovjeku. Jer, pokornik je čovjek, koji uz priziv Kristova milosrđa pokušava postati kršćaninom.

Dakle, ispovijed, pokora ili pomirenje može biti promatrana ne samo kao teološka, nego i kao antropološka kategorija. Ovdje govorimo o antropološkom vidiku.

Da je taj vidik moguć i poželjan, pokazuju izdašno povijest i psihologija, koje posvjedočuju da ispovijed (pokora ili pomirenje) u svom psihološko-antropološkom obliku nije vlastita samo kršćanstvu nego je na svoj način poznaju sve religije, i ima stanovit odaziv u svakoj ljudskoj duši.

Povijesna konstanta ispovijedi i pokorništva

Osvrćući se na ispovijed kao povijesnu konstantu, možemo kazati da počinje s osjećajem krivnje i grijeha, koje čovjek pokušava otkloniti. U primitivnih naroda postoji više načina da se taj osjećaj iskorijeni; urezivanjem slike u drvo, riječju, puštanjem krvi, povraćanjem, pranjem, kupanjem. Postoji dapače i mogućnost prijenosa grijeha na neku životinju, predmet ili osobu. Tako se članovi plemena na Aleutima običavaju omotati travom koja prima njihove grijeha i na taj način oslobađa od krivnje. Kad domoroci na Novom Zelandu osjete potrebu za očišćenjem od grijeha, oni se bacaju u rijeku i uz određeni obred oticajima rijeke

predaju svoja zla djela.¹ Dakako, to još nije neka ispovijed, ali je začetak i neodređeno prisustvo svih njezinih relevantnih oblaka.

Simboli grijeha najčešće su nečistoća, mrlje i ljaga. Zato ih treba ili prenijeti na žrtvu ili otkloniti. Odatle obred transfera i obred eliminiranja. Prvi označava sakralnu radnju prijenosa nečistoće, drugi sakralnu radnju uklanjanja nečistoće. Prijenos zla se obavlja općenito kroz dodir, kao što je primjerice ritual polaganja ruku. Inače, načelo svih rituala transfera sastoji se u simboličkom prijenosu nečistoće. Taj se transfer vrši samo kad se radi o tome da se odstrani neka posebna nečistoća; to je redovit način tjeranja zla. Nečistoća može biti predstavljena i u liku demona, koji primitivci također tjeraju za vrijeme velikih epidemija ili jednom godišnje, kao Australci, Eskimi i Irokezi.

Time smo opisali ukratko i drugi ritual čišćenja; onaj eliminiranja zla i ljage. Prije se obavljao prijenos nečistoće, sada se tjera zlo. Mnogobrojna su sredstva za simboličko ili obredno tjeranje ljage. Čišćenje vodom vrlo je rasprostranjeno, pod različitim oblicima; lustracija, kupanje, škropljenje, čišćenje, a mogu se upotrebiti u istom katarzičkom cilju i vatra, dim, para, krv, sredstva za povraćanje i drugo.²

Stavljena na antropološku razinu, ispovijed grijeha se dakle bitno ne razlikuje od obreda čišćenja, barem ne u svojem primitivnom obliku. Pettazoni, koji je skupio najviše etnografskih materijala o fenomenu ispovijedi u primitivaca, u svojoj knjizi »La confessione dei peccati« pokazuje da je očitovanje grijeha istodobno i njegovo eliminiranje.³ Ispovijediti javno jednu ljagu, znači očistiti se. Treba reći da je ispovijed naročiti oblik čišćenja. Radi neposrednog olakšanja savjesti, koje nastaje priznanjem, psihološki je razumljiva njezina velika rasprostranjenost. Eskimi vjeruju da će onaj koji ispovijedi prijestup istodobno oprati krivicu. U Sibiru, indijanskoj Americi, Oceaniji, Indoneziji i Africi također se javlja vjerovanje da priznanje grijeha ima moć čišćenja.⁴ Ako se nešto neugodno dogodi u plemenu, to je uvijek posljedica nedozvoljenog ponašanja koje onda inficira »nečistoćom« cijelo pleme; da bi se stanje vratilo u prijašnju »čistoću« bit će neophodno potrebno da pojedinac ispovijedi svoje grijeha. Je li porođaj trudan ili kasni, majka je, tobože, napravila preljub, pa je ispovijed u tom slučaju jedini način da se postigne spasenje i dovrši porod. Ispovijedanje preljuba prakticira se na Novoj Gvineji, na otocima Fidži, u plemenu Thonga i Azanda u Kongu, u Eskima i drugih naroda.

Nerijetko grijeh ima društvene posljedice, pa ispovijed i pokora dobivaju neku materijalnu oznaku. Tako kandidati mladenačkih inicijacija, prije nego što će se povući u šumu da bi postali odrasli i punopravni članovi

¹ Lucien Lévy-Bruhl, *Le surnaturel et la nature dans la mentalité primitive*, Paris, 1963, str. 442—459; Francesco Albergamo, *Mito e magia*, Napoli, 1970, str. 267—270.

² Jean Cazeneuve, *Sociologie du rite. Tabou, magie, sacré*, Paris, 1971, str. 113—115.

³ Raffaele Pettazzoni, *La confessione dei peccati*, 3 voll., Bologna, 1929—1936.

⁴ Kaj Birket-Smith, *Putevi kulture, Opća etnologija*, Zagreb, 1960, str. 359.

plemena, moraju ispovijediti sve nedozvoljene čine koje su učinili do toga trenutka. Ako je netko u Kikuyu u Keniji ozbiljno oskvrnuo tabu ili pravila vladanja, mora javno ispovijediti sve počinjene grijeha da bi se tako očistio i izbjegao kaznu koja ga slijedi. U tom je smislu poznat naročiti oblik ispovijedanja nazvan »povraćanje grijeha«, u kojem se na jezik grešnika stavlja kozja utroba uz nabranje grijeha.⁵ Osim toga, u pokori je često prisutna društvena i materijalna restitucija. Tako prema starim berberskim običajima, ubojica mora otići iz svojega plemena i preuzeti obveze žrtve u njegovu domu, oženiti se s njegovom ženom, podići njegovu djecu i brinuti se u nevolji za njegove stare roditelje.⁶ On dakle napušta svoje najmilije i kuću svojih predaka, da bi posvojio djecu, uzdržavao ženu i roditelje ubijenog, što je zaista čin stvarnog ispaštanja i okajanja grijeha.

U tom kontekstu treba spomenuti žrtvu zadovoljštine, kao jednu od sredstava da se učini kraj prokletstvu koje dolazi od posljedica nedopusnenih čina. Svrha ove žrtve međutim nije toliko u umirivanju i stišavanju bijesa nadprirodnih bića koliko u popravljanju i restituiranju kozmičkog poretka kojemu je društveni sustav sastavni dio. Stoga u prvi plan nije postavljeno okajanje nego zaštita ontološkog reda.

U povijesnim religijama — koje su slijedile one primitivnih naroda — temeljne kategorije ispovijedi bit će jasnije izražene i etički produbljene. Navest ću nekoliko tekstova iz stare hinduističke literature, kao svojevršno svjedočanstvo čovjekove permanentne zaokupljenosti oko vlastitog očišćenja i iskupljenja. Prvi tekst glasi: »Grešniče, ne pokušavaj sakriti vlastitu zloću, pretvaranjem, prividom, pokorom, i zavjetima... Ni izučavanje veda, ni milostinja, ni žrtve, ni odricanja, ni trpljenja, ni strogost ne mogu spasiti čovjeka kojemu je srce zlo.« Drugi tekst: »Grešnik je po ispovijedi oslobođen svoje krivnje. Svaki put kad čovjek ispovijedi svoje grijeha, oslobađa ih se kao zmija svoje stare kože.« Treći tekst: »Koliko grešnikovo srce zazire od učinjenog čina, toliko će njegovo tijelo biti oslobođeno od toga grijeha... Onaj tko je sagriješio i tko se pokajao biva oslobođen od toga grijeha, ali samo onoliko koliko odluči prestati griješiti, govoreći: 'to više nikada neću učiniti'.«

Budhizam i džainizam dopuštaju ispovijed, ali samo u samostanima, pa običnim vjernicima nije dostupna. Njezino je značenje pretežno pokajničko i pomirbeno. U budističkim zajednicama, zvanim *Samghe*, zabranjena su trpljenja i mrtvljenja, ali zahtjevi za koncentracijom duha i napor da se ne povrijedi ni jedan život, pa ni onaj najmanje životinje, traže jako poticanje volje, što u stvari označava askezu. Kult je u tim zajednicama od početka bio ograničen na opću ispovijed, zvanu *pratimoksha*, koja se sastoji od očitovanja i otkrivanja izvanjskih prijestupa protiv redovničke discipline.

U meksičkih Asteka ispovijed ne ostavlja tragove etičke brige, dok Zaratustrin parsizam isključuje trpljenje i mučenje tijela, jer smatra da

⁵ J. Mbiti, *African religions and philosophy*, London, 1969, str. 210; Vittorio Macconi, *Il bene e il male presso le società illetterate*, u zborniku *Religione, Temi fondamentali per una conoscenza dialogica*, Fossano, 1970, str. 412—413.

⁶ Jean Servier, *L'homme et l'invisible*, Paris, 1964, str. 285.

to slabi snagu i moć čovjeka prema zlom duhu. Naprotiv, prakticira život pokajanja i pokore. Preko njih ispovijed grijeha preobrazuje zle misli, riječi i djela u zaslužna djela.⁷ Konačno, u islamu — religiji koja je uz židovstvo najbliža kršćanstvu — vjernik može izbjeći kaznu za svoje grijeh, bilo da mu ih Bog »izbriše« na svoju inicijativu, bilo da ih sam vjernik ukine s pokajanjem, što je označeno riječju *tauba*. *Taubu* je neka neugodnost i muka zbog neposlušnosti Bogu i čovjekova čvrsta volja da neće počinuti grijeh. Pokajanje dakle tvore tri elementa: prestati griješiti i izbjegavati prilike; biti ožalošćen što je grijeh počinjen; odlučiti da se više grijeh ne ponovi. Ako je riječ o grijehu koji je učinjen protiv čovjeka, treba ga u istoj mjeri popraviti. Bivajući ugodna Bogu, ta pokora briše svaki grijeh i bol vezanu za neposlušnost. Treba moliti Boga, kaže Kuran časni, da prihvati našu pokoru.⁸

U islamu je dakle pokajanje za grijeh stroga obveza i tko se toga ne drži čini novi teški grijeh, za koji se također treba kajati. Neke tradicije drže da pokajanje, *tauba*, nije uvijek nužno da bi se izbrisali veliki grijesi. Ponoviti 100.000 puta »On je jedini Bog«, hodočastiti u Meku, sudjelovati u svetom ratu ekvivalenti su *taube*. No bez obzira na te razlike, općenito govoreći, u islamu pokajanje nije nužno za spas čovjeka.⁹ Ne postoji naime uzročna povezanost između čina pokajanja i događaja spasenja. Pokajanje se traži samo zato da se izbriše neposlušnost prema Bogu, da bi pokajnik mogao stati pred Bogom kao da nikada nije bio neposlušan.

Pokušali smo u sažetku dati pregled pojave ispovijedi u nekršćanskim religijama. Ima autora, npr. J. Goetz, koji bi sigurno odbacili takav pregled, smatrajući da poganski pokajnički ritual nije uvijek lako dovesti u sličnost sa sakramentom pokore u kršćanstvu. Razlog tome je što se u nekršćanskim religijama rijetko susreće osobni odnos s Bogom, što čini bit pokore. Mogu postojati, kaže on, i ispovijedi i pokajanje, a da nema svijesti o grijehu. Zato se u drugim religijama zabrinutost za zle čine svodi na prirodnu grižnju savijesti, ili, još češće, na strah od nesreće. Budući da je u njima, nastavlja pisac, grijeh shvaćen potpuno na izvanjski način, postoji samo nastojanje da se odgurne prljavost i eliminiira oskvrnuće obredima čišćenja ili da se žrtvom smiri bijes sakralnih moći. Dakle, za J. Goetza u primitivnim religijama nedostaje unutrašnje obraćenje, što je bitno i nezaobilazno za pokajanje.¹⁰

Ako se problem ocjenjuje s teološkog motrišta i vrednuje po sličnosti s kršćanskim shvaćanjem ispovijedi, onda zacijelo J. Goetz ima pravo. Međutim, čini se da nema teorijskih zapreka da se fenomenu ispovijedi — ne ulazeći u njen sakramentalni karakter — ne priđe i kao antropološkoj kategoriji, tj. kao čovjekovoj naravnoj potrebi, nekom arhetipu u

⁷ Antonio Anwander, *La religione e le religioni, Sintesi cristiana di Storia delle Religioni*, Roma, 1967, str. 124, 202 i 334.

⁸ Louis Gardet, *Dieu et la destinée de l'homme, Etudes Musulmanes*, Paris, 1967, str. 306—308.

⁹ Louis Gardet, *Dieu et la destinée de l'homme, Etudes Musulmanes*, Paris, 1967, str. 310.

¹⁰ Joseph Goetz, *Penitenza*, u *Dizionario delle religioni*, Roma, 1960, str. 707.

nama koji se povijesno trajno ostvaruje, od najprimitivnijeg obreda čišćenja, preko spiritualnih napora u monoteističkim religijama, do modernih sekulariziranih nadomjestaka u samokritici, javnom političkom pokajanju, memoarskoj beletristici, priznanjima krivnje u velikim političkim procesima i slično.

Psihička konstanta ispovijedi i pokorništva

Ovo nas raspravljanje nezaustavljivo vodi do psihičke konstante problema. Naime, ako se neka pojava u povijesti stalno ponavlja, onda ona vjerojatno ima izvor u psihičkoj konstituciji čovjeka. Tu su misao iznijeli Frezer i Malinovski. U njihovoj argumentaciji ispovijed ima funkciju olakšavanja; kao da bi se čovjek želio osloboditi nekog tereta koji ga pritišće. U primitivaca je rašireno vjerovanje da svako zadržavanje krivnje u tajnosti izaziva neku bolest. Tko se ne ispovijedi, obolit će. Stoga svaku bolest pripisuju činjenici da bolesnik nije priznao svoje grijeha. Da postoji neka uzročnost između zatajivanja krivnje i duševnog oboljenja, to misle i moderni psiholozi, pa se tako krug zatvara: povijest i psihologija jednako potvrđuju neku apriornost religiozne kategorije ispovijedi.

Pojava psihoanalize označila je u tom pogledu izuzetnu šansu za potvrđivanje kontinuiteta. Uspostavilo se da praksa priznavanja grijeha — tako općenito rasprostranjena u svim religijama — u svojoj psihološkoj biti zapravo sadrži ono što je psihoanaliza tek u najnovije vrijeme izradila: metodički izrađen psihoterapeutski postupak na znanstvenim temeljima. Zato psihoanalitičari svoju metodu često nazivaju metodom čišćenja, što je ujedno svojstvo ispovijedi koja donosi očišćenje od grijeha. Da izbjegnemo nesporazume ponovimo da u ispovjednoj praksi, pored teoloških sadržaja postoji neka čisto psihološka jezgra koju je moguće izdvojiti i podvrći ispitivanju, što neideologizirana psihoanaliza jedino i čini.

Polazeći upravo od toga, mogu se ustanoviti neke zajedničke odrednice. Tako i psihoanaliza i ispovijed nastoje pokornika osloboditi od straha pred prošlošću: ispovijed od počinjenih i još neoprostjenih grijeha, a psihoanaliza od potisnutih, ali i nedopuštenih duševnih sadržaja i doživljaja. Ispit savjesti, koji mora prethoditi ispovijedi, u stvari je analiza, pronalaženje onog već zaboravljenog i potisnutog, iznošenje na vidjelo onog što je skriveno. I obratno, u samoj bi se psihoanalizi mogla također nazreti neka vrsta ispitivanja savjesti, jer se u procesu psihoanalize mora umiriti savjest da se čovjeku vrati duševni mir i uspostavi unutrašnja ravnoteža. Osim toga, u ispovijedi i psihoanalizi jednako se traži od pokornika i pacijenta točno i iskreno priznanje u obliku razgovora, odnosno bezobzirno demaskiranje svojih čina, sklonosti, želja i misli što samo po sebi, tj. čisto psihološki može dovesti do unutrašnjeg olakšanja i smirenja.¹¹

U psihoanalitičkoj školi tim se usporedbama najviše bavio C. G. Jung, koji je u početku prosvjedovao protiv poistovjećivanja psihološke analize i ispovijedi, jer mu se to činilo uvredljivo za psihoterapiju. Poslije međutim počinje on postupno prepoznavati u religijama »velike psihoterapeut-

¹¹ Anton Trstenjak, *Religiozna jezgra u psihoanalitičkoj katarzi*, u *Svesci*, 17—18, 1970, str. 36.

ske sustave prošlosti« i zanimati se sve više za ispovijed kao čisto psihičku pojavu.

Ubrzo će u knjizi *Yoga i Zapad* bez oklijevanja ustvrditi da je »psihooanaliza samo logička posljedica razvoja ispovijedi... Metoda, kao što je psihooanaliza, piše Jung, sagrađena je zapravo na praksi ispovijedanja, pa se prototip svih analitičkih kura nalazi već u ispovijednom priznanju.«¹²

Protiv tih usporedbi ustali su neki katolički psiholozi, npr. R. Hostie,¹³ razloge kojih ovdje ne možemo miomići. Kao prvo, oni su odbacili svaku usporedbu koja bi se temeljila samo na izvanjskoj sličnosti. Prema njihovu mišljenju, ispovijed i psihooanaliza se nužno suprotstavljaju ako ih zahvatimo u ozračju njihovih bitnih vlastitosti. Ispovijed naime oprašta slobodne, hotimične i svjesno zle čine koji se okaju; analiza, naprotiv, ima posla uvijek s nesvjesnim težnjama koje stvaraju unutrašnje konflikte, a kojima pacijent ne uspijeva shvatiti podrijetlo, što znači da za njih nije odgovoran. Zato se smisao sakramentalnog priznanja ne poklapa ni u čemu sa smislom psihoterapeutskog priznanja. Preciznije, grijeh kao svjesno zlo neće nikad prouzrokovati neurozu, kao što ni ispovijed, kao sakramentalni oprost grijeha neće ozdraviti duševnog bolesnika. Psihooanaliza se, nasuprot tome, neće baviti svjesnim i formalnim grijesima, osim u času kada njihovo nepoznavanje ili potiskivanje postane razlogom psihotičnog raspadanja osobnosti.

Koliko god čvrsto ustrajali na ovoj razlici između psihološke analize i religiozne ispovijedi, spomenuti kritičari nisu uspjeli ostati do kraja dosljedni kad su prešli na praktično i pastoralno područje. Doista, rijetko će se dogoditi da svjesne navike ne sadrže barem neki trag neurotičnosti, kao što će isto biti iznimno da neuroza potpuno dokine nečiju slobodu. To je razlogom zašto neurotičar može naći pomoć u ispovjedniku, posebno ako je ovaj razuman i dobar poznavalac ljudske duše; isto tako je razlogom zašto grešnik može naći utjehu kod psihoterapeuta, posebno ako je ovaj čovjek visoke moralne vrijednosti. Dakle, sami kritičari, koji se opiru izjednačavanju ispovijedi i psihooanalize, bili su prisiljeni da u potretku prakse dopuste usporedbu svećenika i psihoterapeuta, ali jasno samo onda kad ih se shvaća pod vidom njihovih općih ljudskih kvaliteta.

Daleko smo od pomisli da bi ispovijed i psihološku analizu trebalo izjednačiti, želimo samo reći da postoji neka antropološka razina na kojoj je moguće govoriti o ispovijedi kao odrazu ljudske unutrašnje potrebe, a da se za to ne mora sći u čovjekovo bolesno podzemlje ili uzaći u sakramentalno nadzemlje. Konačno, i ispovijed i analiza jednako se događaju u čovjeku, pa bi bilo čudno da se ni u jednoj točki susreta ne ukrštavaju.

Socijalna varijabla ispovijedi i pokorništva

Ovaj nam izlet u etnologiju i psihologiju zacijelo nije služio samo zato da učvrstimo teorijsku tvrdnju o antropološkoj uvjetovanosti sakramenta pokore. To je po sebi očevidno i jasno. Trebalo nam je to radi nečeg drugog, o čemu bih ovdje na kraju htio nešto reći.

¹² Carl G. Jung, *Le Yoga et l'Occident*, u *Approches de l'Inde*, Paris, 1949, str. 327—328.

¹³ Raymond Hostie, *Du mythe à la religion*, Paris, 1968, str. 222—228.

U zadnjim smo stoljećima, u moralci i pastoralci, sakramenat pokore vrlo razradili, usavršili i približili evanđeoskim uzorima. Kod toga se pretpostavljalo da će penitenti biti uvijek samo duhovno izgrađeni i nabraženi kršćani. Na žalost, društvene su prilike to nastojanje izvele na suhi pijesak. Kako? Pa time što se nalazimo u situaciji da imamo sve manje posla s kršćanima. Ljudi koji se obraćaju za usluge ispovijedanja čine to već danas u vrlo rijetkim životnim događajima, okazionalno. Vjerski neupućeni, površno evangelizirani, duševno opustošeni potrošačkim mentalitetom, oni se samo imenom mogu zvati kršćanima. Postoji dakle jedan očiti nesklad između savršenstva teološkog zamišljaja ispovijedi i stvarnog nesavršenstva u življenju toga sakramenta od strane vjernika.

Ako se trend sekularizacije nastavi, a sada nema suprotnih izgleda, u ispovjedaonice će sve više ulaziti »pogani i nekršćani«, iako su možda nekad davno bili kršteni i pričešćeni. Pogani po unutrašnjem usmjerenju, kršćani po rođenju i smrti. Ta sociološka činjenica ima prvorazredno značenje, jer će nas prije ili poslije staviti pred definitivni izbor; ili pokorniku odgoditi ispovijed do obraćenja ili mu dati odrješenje bez njegova osobnog sudjelovanja. Ono što je danas tendencija sutra će postati pravilo. Svi su izgledi da će pastoralna praksa ići tim drugim putem, stvarajući masovno nekonvertirano kršćanstvo, jer bi izbor prvog puta, tj. odbijanja ispovijedanja, još tragičnije produbio jaz između duhovne elite, povezane uz eklezijalni geto, i proletarizirane mase vjernika, siromašne vjerskim znanjem i vrlinama.

Posljedice ovog sociološkog obrata bit će dvostruke. Prvo, treba očekivati da se vjerski podzemljari i emigranti iz kršćanstva okrenu nekršćanskim religijama, parareligioznim pokretima i političkim eshatologijama, ako u kršćanstvu ne nađu odaziv i ispunjenje svojih religioznih potreba. Nas zanima upravo ta žeđ i glad za religioznim, jer ulazimo u povijesno razdoblje kad će Crkva morati računati, u sebi i izvan sebe, s pojavom sve aktivnije i agresivnije naravne religioznosti. U tom podneblju sakramenat pokore treba na poseban način ob služivati. Kako smo rekli, pokornici će u najvećem broju slučajeva živjeti svoje kršćanstvo na razini neke primitivne, neprosvijecene religioznosti, i tako psihički nesporni ulaziti u naše ispovjedaonice, pa moramo biti maksimalno spremni da njihov čin ispovijedi i pokore s dobrohotnošću primimo, makar nam se pružao pretežno u svojoj antropološkoj dimenziji. Ako nas u tom poslu bude odviše smetala njihova kršćanska neobaviještenost i duhovna zahirenost, a naivna i mitska religioznost sablažnjavale, može nam se tako dogoditi da ih zbog toga više nikad ne susretnemo, jer su se nezadovoljni obratili nekoj sekti ili nekršćanskoj religiji, koje su pokazale daleko veće razumijevanje za njihovu ljudsku i religioznu situaciju. Tako će otpasti naš jedini intimni susret s vjernikom i šansa da mu barem nešto kažemo o Isusu Kristu.

To je prva posljedica obrata i njoj odgovara naše poglavlje o povijesnoj konstanti ispovijedi i pokorništvu. Druga se ostvaruje u novim uvjetima modernog življenja. U potrošačkom i sekulariziranom društvu ljudi će sve više patiti od osjećaja da je njihov život besmislen. Živjet će egzistencijalni *vakuum*. Neuroze što uslijed toga nastaju ne ugrožavaju samo sreću

i ravnotežu pojedinca, nego postaju i širi društveni problem. U potvrdu te teze treba upozoriti na postojanje mnogih psihologijskih i psihijatrijskih škola koje daleko više govore o bolesnom društvu nego o bolesnom čovjeku, pa je prihvatljiv transfer pojma individualne mentalne bolesti na pojam društvene nelagodnosti. Sve je to vezano za nove i neočekivane uvjete života u visoko industrijaliziranim i urbaniziranim sredinama.

A upravo će ti bolesni otpaci naše civilizacije — koje treba zamišljati kao golemi rubni prostor — sve više navraćati u ispovjedaonice. Ne kao poremećeni pojedinci, nego kao bolestan narod. Zacijelo ih nećemo odbaciti, kao što nismo otjerali maločas ni one primitivce s asfalta. Ali da bismo ih što bolje razumjeli, moramo barem nešto znati o njihovoj podsvijesti, u kojoj se podjednako kovitla bolest i strasna želja za spasenjem. Ako budemo komunicirali samo s njihovom svijesću, bolje reći s njihovom okrnjenom osobnošću, uzostat će međusobna iskrenost i temeljno pokajanje. Naravno, nije to razlog da sada taj bolesni narod dočekamo sa znanjem psihoanalize, tj. da svećenik postane psihoterapeut, nego da jasno uvidimo da je pokornik zatočenik jedne kulture i da se može osloboditi samo kroz osvješćivanje te kulture. Ovo je druga posljedica spomenutog sociološkog obrata, njoj odgovara naše poglavlje o psihičkoj konstanti ispovijedi i pokorništvu.

Ne uzimajući u obzir teološke sadržaje sakramenta pokore, pokušali smo označiti neke od mogućih psiho-socioloških promjena koje bi mogle utjecati i već uvjeću na preobrazbu fenomena ispovijedi u njegovoj antropološkoj okosnici. Pri tome smo otkrili da će te promjene iznijeti na vidjelo barem dvije kategorije pokornika, tj. prirodno religiozne osobe i osobe s naglašenom podsvijesnom formacijom. Prvoj kategoriji odgovara sekularizirano kršćanstvo i svijet, drugoj opasnosti industrijske civilizacije za naš mentalni status. Bilo bi vrlo pogubno i ograničeno kad bi se ti pokornici zbog njihova pretkršćanskog i predsvjesnog usmjerenja odbacili, kao da su za to oni krivi. Treba ih radije primiti u očinsku kuću, jer su to svojom vjernošću religioznim vrednotama u sebi i svojim oduživom podsvjesnim nemirnim traženjima doista zaslužili.

FRANE FRANČIĆ

PUTOVI DIJALOGA

Cijena 80 din

Narudžbe prima uprava Crkve u svijetu